

PROFANE SKULPTURE NA ZVONIKU STONE CRKVE U SPLITU

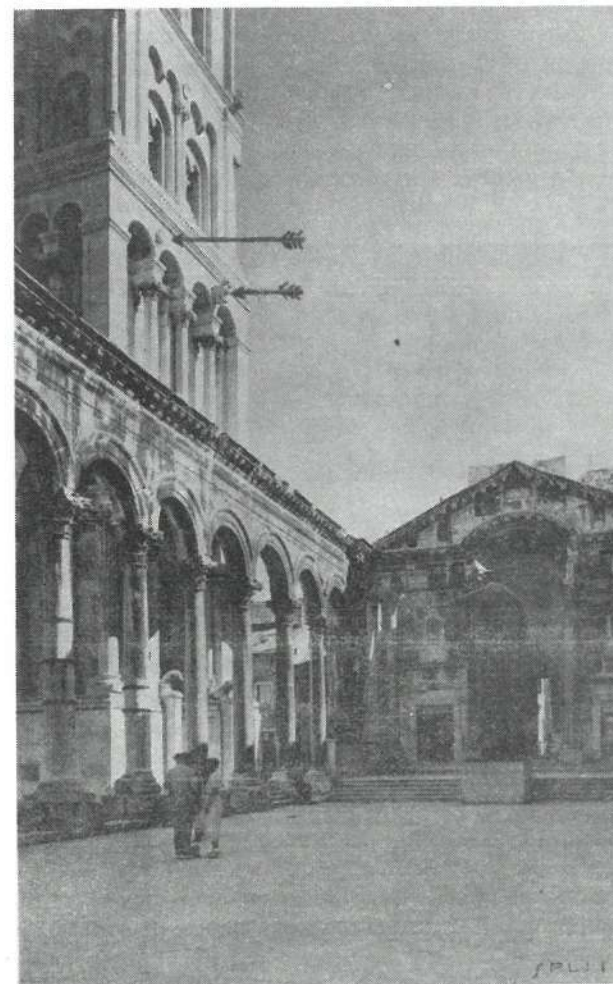
Aleksandar Đ. KOSTIĆ

Za seksoetnografiju od osobite je važnosti činjenica da srednji vek (posebno: razdoblje od XII do XVI veka) obiluje profanim, pa čak i grubo opscenim skulpturama, bareljefima i duborezima u katoličkim crkvama i javnim zgradama. Za razliku od starih egipatskih, indijskih, grčkih i rimskih hramova, u kojima su takve figure javno izlagane, najčešće na najvidnijim i najuglednijim mestima, kao neophodni sastavni deo svetišta, obrednih običaja i religijskih ispovedanja, ovakve srednjovekovne figure su u katoličkim crkvama, reklo bi se, tolerisane, prikrivene i teško vidljive, najčešće na spoljašnjim delovima crkvi i javnih zgrada: na kapitelima vrlo visokih stubova, još više pod krovovima, kao ispusni otvori oluka, a retko u unutrašnjosti crkava (obično kao duborezi na stolicama u pevnicama). U tu grupu, iako u mnogo manjoj meri, može se uvrstiti i delo Mikelandela „Stvorenje Eve“ u Sikstinskoj kapeli, koje prikazuje Adama potpuno nagog, bez „smokovog lista“. Seksualni karakter ima i njegova „Noć“ u crkvi Sv. Lorenca u Firenci. Civitali prikazuje ženu obnaženih grudi kako doji dete (crkva S. Trinità u Lucca). Tome se može pridružiti i poznata javna česma-izvor Tugendbrunnen u Nirnbergu (delo Benedikta-a Wurzbauer-a) iz kraja XVI veka, a još više Mannequin Pis u Briselu i česma, slična onoj u Nirnbergu, koja je docnije uklonjena.

Otkrivanju i upoznavanju takvih dela doprineli su G. J. Witkowski, Brecht, Woll i dr. Primera manje-više profanih i opscenih skulptura u starim katoličkim crkvama ima dosta. Među najinteresantnijim se nalaze sledeće: napiti Noje u preprati crkve St. Savin u Beču, Adama i Eve kao ispusni otvori krovnog oluka na jednoj ckrvi, slična figura s prekrštenim rukama na grudima nalazi se i u sinodalnoj palati Yonne-u, oluk na Hôtel de Cluny u Parizu s ispusnim otvorima kroz anus figure, figure pod kapitelima na opštinskoj zgradi u Noyon-u, „Jeres“, gotaska ukrasna figura na jednoj stolici u pevnici crkve St. Seurin-a, flagelantski par na katedrali u Tréguier-u, u punoj meri opsceni kapitel na jednom stubu iste crkve, seljak pri mokrenju: reljef na stolici pevnice u Champeaux-u, praotčki greh na konsoli manastira u Sv. Géraud-u (Aurillac), prvi greh na kapitelu stuba crkve u Tairon-u (Charroux), ispusni otvor krovnog oluka na katedrali u Freiburg in Brisgau, opscena figura čoveka koji na ramenu nosi presamičenu ženu s oglićenim sedalom (Musée Cluny). U Irskoj se na mnogim starim crk-

vama nalaze figure (Shelah-na-Gig) žene razmaknutih nogu s jako istaknutom stidnicom¹).

U nas je o takvim figurama vrlo malo pisano, verovatno zato što su one, koliko mi je poznato, uopšte retke na našim katoličkim crkvama toga doba. Pored male skulpturne grupe koja predstavlja sodomijski zagrljaj medveda i devojke u desnom uglu pod tavanicom ulaza u Knežev dvor u Dubrovniku, postoje mnogo značajnije opscene figure na fasadi zvonika stone crkve (Sv. Duje) u Splitu. Po-

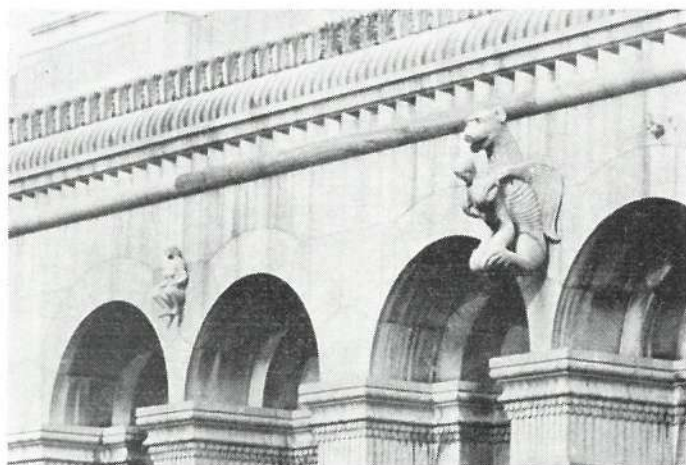
Sl. br. 1. Strelice pokazuju figure na fasadi

ložaj, veličina i mesto ovih skulptura govore nam da su za njihovo stvaranje i postavljanje crkvene vlasti morale znati, te se ne mogu pripisati samostalnoj inicijativi, smelosti i duhovitosti graditelja ili prikriivenom izrugivanju katoličkog klera.

¹) Na to sam ukazao još 1936. g. u svojoj knjizi Žena-pol, žena-čovek, str. 42.

Te su figure, u odnosu na druge u svetu, značajne i osobite iz više razloga: nalaze se iznad samih ulaznih vrata, velikih su dimenzija (preko 1 metra) i centralnog položaja, istina na visini od oko 20 metara, između 1. i 2. sprata zvonika, Prema podacima koji se nalaze u knjizi o Dioklecijanovoj palati u Splitu od Don Frana Bulića²⁾ s građenjem zvonika počelo se polovinom XIII veka, uz mauzolej, pretvoren još krajem VII ili IX veka u stonu crkvu, a završeno je polovinom XVII veka (građen je, dakle, 400 godina). Kako zvonik ima 5 spratova (u ukupnoj visini od 51 metar) po svemu izgleda da ove figure, postavljene između I i II sprata, potiču iz XIV veka.

Seksualni karakter ovih figura ne može se ni u kom slučaju poreći, jer je on i suviše upadljiv, čak izuzetno ostentativan. Istina, one se s poda uskog peristila pred crkvom (koji ne meri u širinu više od 13 metara) teško mogu sagledati sa svim detaljima. Međutim, na fotografijama snimljenim teleobjektivom³⁾ s drugog sprata naspramne zgrade, oni se mogu dosta jasno razlikovati. Na desnoj strani zvonika nalazi se figura nage žene u sedećem stavu s razmaknutim nogama, s ogoličenim polnim organima i s rukama na savijenim kolenima. S leve strane

Slika 2. Figure gledane sa strane

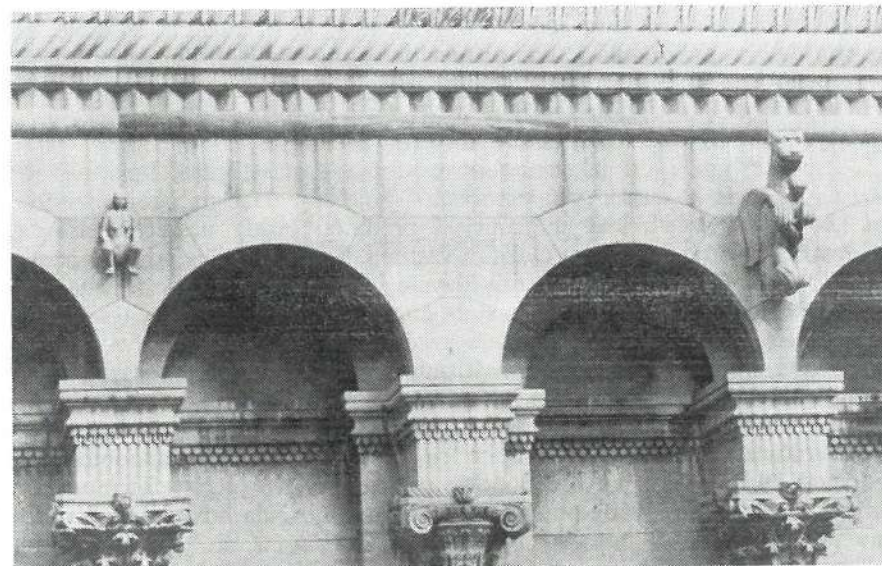
2 puta veća figura predstavlja neku imaginarnu krilatu zver (najviše sličnu lavu) koja je svojim snažnim šapama obuhvatila s leđa, preko ramena i kolena, po svemu izgleda dečaka, dok se na glavi zveri jasno ispoljava orgazam: otvorena čeljust, nešto ispruženi jezik, izbuljene oči.

O značaju ovih figura postoje različna mišljenja. Pre svega, mora se konstatovati da u svojoj knjizi o Dioklecijanovoj palati, posebno u delu u kome se vrlo podrobno opisuje preinačavanje nekadašnjeg mauzoleja u stonu crkvu i građenje zvonika, *Bulić* i *Karaman*, začudo ni jednom reči ne pominju ove figure, iako o lavovima na ulazu crkve i o sudbini sfinga koje su bile pred mauzolejom,

²⁾ Kaiser Diokletianus Palast in Split, von Don Frane Bulić unter Mitarbeit von Lj. Karamanić, Zagreb, 1929.

³⁾ Naročitu zahvalnost dugujem dr P. Feriju, lekaru iz Splita, za pomoć u fotografisanju ovih figura.

kao i o detaljima kapitela na stubovima, govore u tančine. Zašto su prećutali postojanje ovih figura, a naročito zašto nisu obrazložili njihovo postavljanje?. O tome sam se s pok. *Bulićem* razgovarao lično nekoliko godina pred njegovu smrt. Kada sam mu skrenuo pažnju na očigledni i nepobitni seksualni karakter ovih figura, on mi je odlučno odgovorio da se tim figurama ne može pripisati seksualni karakter, već da one imaju čisto dekorativnu namenu. Takva izjava se slaže i s tvrdnjom dr *Ferija*, da je slično objašnjenje davano i nekim stručnjacima davno pre I svetskog rata (verovatno u vreme restauracije zvonika od 1890 do

Slika 3 Figure gledane sprede

1908. godine). Takvo mišljenje je usvojio i dr *Lj. Karaman*, naslednik dr *Bulića*. Ako se ovim figurama pripisuje dekorativni karakter, onda je utoliko više potrebno da se o njima u opisu vodi računa. Međutim, izlišno je danas diskutovati o stvarnom značenju ovih figura. I pored sveg zalaganja ovih uglednih crkvenih predstavnika da ove figure, bez ikakvog bližeg obrazloženja, proglašene kao dekorativne, njihov seksualni karakter se ne može sporiti, jer je on očigledan i ubedljiv, naročito figure na levoj strani zvonika. Ostaje samo da im se da bliže, prihvatljivo seksološko tumačenje.

Postavlja se, pre svega, pitanje da li ove figure treba posmatrati izolovano ili u međusobnom odnosu. Ovo poslednje zastupa dr *R. Feri* i prisustvo ovih figura tumači kao propagandu protiv homoseksualnih odnosa. Po hrišćanskom predanju anđeo stoji s desne strane čoveka i savetuje ga na dobro i normalno, dok mu đavo stoji s leve strane i navodi ga na zlo. Prema tome, figura žene u određenom stavu govori da samo žena treba da bude objekt normalnog polnog odnosa, a da figura s leve strane predstavlja nenormalan odnos. Međutim, ovde se suprotstavljaju višestruko neadekvatne pojave. Homoseksualni odnos, predstavljen ovom figurom, nije obostrano upravljanje na ljudsku jedinku istog pola i s istim polom, nego se rašlanjuje na četvorostruku polnu zastranjenost: pored homoseksualne pedikacije, ona u ovome slučaju sadrži odnos životinje s čovekom (pasivna sodomija: čovek

nije izvršilac nego podnosilac nastrane seksualne radnje) i to s ljudskom nedozvoljenom jedinkom (pedofilno obležje). Sažeto rečeno, leva figura predstavlja *sodomijsku homoseksualnu pedofilnu pedikaciju*. Drugim rečima, seksološka analiza leve figure ne otkriva samo homoseksualnost, nego i druge anomalije. Ona nam u svakom slučaju ne pruža u odnosu na drugu figuru, dovoljno jasne zaključke, sem ako bi se neke stvari uprostile, a druge, složenije, zanemarile. Postavlja se, dakle, pitanje: zašto se u odbrani od homoseksualnosti istavlja čitav niz i drugih polnih nastranosti?

I prisustvo ovih figura, posmatranih odvojeno i nezavisno, moglo bi da nade svoje obrazloženje. Za figuru sodomijskog odnosa, kao izrazite perverzije, moglo bi se reći da ona ne bi bila jedini primer da se na katoličkim crkvama ili na javnim zgradama nalaze skulpture koje prikazuju perverzne radnje. Na Kneževom dvoru u Dubrovniku figura zagrljaja medveda s devojkom otkriva težnju umetnika da prikaže, u neku ruku, heteroseksualnu sodomiju.

To nas dovodi i do izlovanog posmatranja desne figure, koja nas mnogo podseća na figure koje smo već pomenuli i koje se nalaze na starim irskim crkvama kao „čuvarkuće“, kao apotropejski predmeti protiv nesreće, zla i đavola. Za to govori i mesto nad samim ulaznim vratima. Tome u prilog govore i verovanja da je najbolje zaštitno sredstvo protiv đavola i demona otkrivanje ženskog polnog organa, o čemu nam svedoče i neke stare engleske gravire na kojima se vidi kako đavo, sav prestravljen i zaplašen, beži pred ženom koja mu otkriva svoj organ. I u nas ima tragova verovanja u zaštitnu, apotropejsku moć ženskog organa⁴⁾. „U Srbiji i u vradžbinama sad živi javno razgolićavanje vračare da joj se vidi kunus, Tako, u Pocerini kad mutno zatutnji u oblacima i grad je na pragu, jedna žena mahom vračara, skine se gola, popne se na plot da je predvodnici (obično utopljenici) lakše ugledaju i ide donekle po njima. Ovo je čist fascinum za one nevidljive sile koje predvode oblake — da se smiluju i da odvedu grad na drugu stranu“.

Takvo verovanje potiče još od Rimljana, u kojih se, u burno vreme i pred grad, žena skidala naga da svojim polnim organima zaštiti naselje od grada i nepogode. Preko faloktenizma (tako čestog obožavanja muških i ženskih polnih organa u prastarih naroda) došlo se, na taj način, do pripisivanja tim organima zaštitne (apotropejske) moći protiv svake nesreće i zla. Zato, nije, mislim, bez razloga što se za ta verovanja vezuje, još i danas, verovanje da prikivanje konjske potkovice, nađene slučajno na putu, ima zaštitnu moć i da donosi sreću samo zato što svojim oblikom donekle liči na ženski organ. Tome u prilog govori i nevešto slikanje potkovice kojoj je, manje ili više, davan oblik vulve. Dajući konjskoj potkovici takav značaj, ne znači da se zanemaruje mitološki značaj konja u celosti.

U starih Rimljana i Grka ženski organ se predstavljao u vidu smokve (koja je zbog velikog broja semenki bila posvećena Prijapu) ili ploda od nara („šipak“) i služio je protiv zlih duhova i uroka. Trag gornjeg shvatanja dolazi do izražaja u vrlo raširenom običaju u svim zemljama, pa i u nas, da se u izvesnim prilikama pokazuje obično desnom rukom tzv. šipak⁵⁾ tj. između kažiprsta i srednjeg prsta provučen palac, koji simbolički predstavlja muški ud u ženskom polnom organu. Prvobitno značenje tog pokreta bilo je obezbeđenje zaštite i odbrane od uroka, ali se to donekle zimenilo i ispoljavanje prkosa i odbijanje da se nešto uradi.

⁴⁾ Sima Trojanović: Psihofizičko izražavanje srpskog naroda, Srp. etnograf. zbornik LII

⁵⁾ Ovaj gest u pojedinim našim krajevima ima različno ime. Tako, u Bosni i oko Goča zove se „brus“ ili „šljiva“, u Makedoniji „šupinjak“ ili „drenče“, u Metohiji „krastavica“ ili „smokva“, u Slavoniji „čipis“, u Sloveniji „figa“, oko Devdelije „tupus“.

U svakom slučaju, o seksualnom karakteru figura na zvoniku stone crkve u Splitu danas se više ne može diskutovati: one su to nepobitno i u najvećoj meri. Ostaje nam samo da se nade pravo seksološko tumačenje za opravdanje njihovog prisustva na tako uglednom mestu jedne velike crkve.

Ne zatvarajući više oči pred profanima figurama na katoličkim crkvama, u mnogim zemljama diskretno se sprovodi akcija „čišćenje“ i tako su mnoge od takvih figura danas uklonjene, dokazujući baš time da one nisu u stvari dekorativne, nego seksualne prirode.

LITERATURA

- ¹⁾ G. J. Witkowski., *L'art profane à l'église*, Paris, 1908. — ²⁾ S. Bredt, *Sittliche oder unsittliche Kunst*, München, 1909. — ³⁾ A. Leute, *Das Sexualproblem und die katholische Kirche*, Frankfurt, 1908. — ⁴⁾ A. Moll, *Handbuch der Sexualwissenschaften*, Leipzig, 1926. — ⁵⁾ Müller-Freienfels, R., *Kunst in Handwörterbuch der Sexualwissenschaft v. M. Marcuse*, Bonn, 1926. — ⁶⁾ *Institut f. Sexualforschung in Wien*, *Bilder-Lexicon*, II, 1929. — ⁷⁾ A. Kostić, *Žena-pol, žena-čovek*, Beograd, 1936.

DEUX FIGURES PROFANES SUR LA FAÇADE DU CLOCHER DE L'ÉGLISE ÉPISCOPALE À SPLIT

Aleksandar Dj. KOSTIĆ

Dans le cadre de ses études sexologiques, l'auteur décrit sur la façade du clocher de l'église épiscopale à Split (Yougoslavie), dans la ceinture du palais de Dioclétien, la présence de deux figures profanes, de dimensions exceptionnelles, situées entre le I^e et le IIe étage du clocher, datant du XIVe siècle. La figure de droite représente une femme assise nue, aux jambes écartées, ostentativement découvrant ses organes génitaux, tandis que la figure de gauche, sensiblement plus grande (environ 2 m), reproduit l'acte de pédication d'un animal en orgasme avec un garçon. Le caractère sexuel évident de ces figures est soumis à une interprétation plus détaillée.